

Investigating the Factors Influencing Auditors' Confirmation Bias and Its Consequences on Audit Risk Assessment and Professional Judgment

1. Reza Adibi¹: Departement of Accounting, Mo.C., Islamic Azad University, Mobarakeh, Iran

2. Leila Safdarian^{2*}: Departement of Accounting, Mo.C., Islamic Azad University, Mobarakeh, Iran. Email: leilasafdarian1978@iau.ac.ir (Corresponding Author)

Article history

Received: 26 June 2025

Revised: 01 November 2025

Accepted: 08 November 2025

Initial Publish: 08 November 2025

Final Publish: 22 December 2025

Abstract:

This study aims to examine the factors affecting auditors' confirmation bias and to analyze its consequences on audit risk assessment and professional judgment. The research employed an applied descriptive-survey design. The statistical population consisted of 392 auditors working in auditing firms across Iran, selected using convenience random sampling. Data were collected through a standardized questionnaire using a five-point Likert scale, with reliability confirmed by Cronbach's alpha coefficients above 0.7. Data analysis was conducted using Structural Equation Modeling (SEM) via PLS software. The model tested the effects of informational source, information orientation, information complexity, supportive information preference, time budget pressure, and organizational culture on auditors' confirmation bias, as well as its effects on audit risk assessment and auditor judgment. The results indicated that informational source, information orientation, and information complexity had no significant effect on auditors' confirmation bias. However, supportive information preference, time budget pressure, and organizational culture had positive and significant effects. Moreover, auditors' confirmation bias showed a positive and significant effect on both audit risk assessment and professional judgment. The Goodness-of-Fit index (GOF = 0.313) confirmed a strong model fit. The findings suggest that organizational and behavioral factors such as time pressure and corporate culture play a crucial role in shaping auditors' confirmation bias. Enhancing professional skepticism, managing workload effectively, and promoting ethical organizational cultures can reduce confirmation bias and improve audit quality.

Keywords: Auditors' confirmation bias; Audit risk assessment; Professional judgment; Time budget pressure; Organizational culture.

Citation: Adibi, R., & Safdarian, L. (2025). Investigating the Factors Influencing Auditors' Confirmation Bias and Its Consequences on Audit Risk Assessment and Professional Judgment. *Accounting, Finance and Computational Intelligence*, 3(4), 1-17.

Copyright: © 2025 by the authors. Published under the terms and conditions of Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) License.

Extended Abstract**Introduction**

Auditing, as one of the core mechanisms of financial accountability, serves to enhance transparency and credibility in financial reporting. However, the quality of auditors' judgments and their perception of audit risk are strongly influenced by a combination of behavioral, organizational, and environmental factors that shape decision-making under uncertainty (DeAngelo, 2021). In recent years, the emergence of cognitive and emotional biases in auditing has gained significant attention in behavioral accounting research. Among these, confirmation bias — the tendency of auditors to seek, interpret, and recall evidence that confirms their pre-existing beliefs or expectations — has been recognized as one of the most pervasive and consequential cognitive distortions affecting professional judgment (Buchheit et al., 2019).

The dynamic and complex nature of auditing, characterized by time pressure, information overload, and managerial expectations, creates a fertile ground for such biases to emerge (Sanusi et al., 2018). Confirmation bias may cause auditors to overweight supportive evidence, under-evaluate contradictory information, and prematurely form conclusions during risk assessment or analytical procedures (Tabatabaee hakim et al., 2022). This distortion can lead to misjudgments about material misstatements, suboptimal audit planning, and compromised audit quality.

Empirical research has indicated that psychological factors such as self-efficacy, task complexity, and individual differences in cognition may exacerbate or mitigate such biases (Pawitra & Suhartini, 2019; YaghobNejad et al., 2022). Furthermore, organizational context — including corporate culture, audit firm policies, and time budget constraints — may interact with these individual tendencies to amplify or restrain biased thinking (Vatanparast et al., 2021). As (Haghighi et al., 2023) emphasizes, cognitive neuroscience findings reveal that stress, environmental pressures, and implicit motivations can unconsciously distort auditors' reasoning processes, resulting in systematic decision errors.

In addition to behavioral aspects, the technological transformation of auditing has introduced both opportunities and risks. Artificial intelligence (AI), data analytics, and automated risk models have improved auditors' ability to handle complex information but also increased dependency on algorithmic outputs, potentially reinforcing existing biases if auditors fail to critically assess the machine-generated evidence (He, 2023; Li, 2021). Studies such as (Al-Din et al., 2023) and (O. Abu-Mehsen et al., 2023) have shown that even neural network-based audit risk assessments can be influenced by confirmation-driven data training and selective interpretation of model outputs.

Meanwhile, contextual factors like corporate social responsibility (CSR) disclosure and ethical culture play a moderating role. Transparent CSR reporting can mitigate ethical uncertainty and reduce auditors' tendency to rely on confirmatory information (Faridi et al., 2022; Faridi Mayvan et al., 2022), whereas organizations with weak ethical climates may exacerbate such distortions (Kamali, 2025). Similarly, (Porcuna-Enguix et al., 2021) highlights that structured decision models and fuzzy logic approaches can help reduce ambiguity and subjective bias in audit planning, thereby improving objectivity.

Overall, recent research converges on the idea that auditors' cognitive biases stem from an interaction of situational pressures (such as time and workload), organizational culture, and individual psychological tendencies (Pasandideh Fard et al., 2020; Sopp, 2023). However, despite extensive theoretical discussions, empirical evidence on the combined effects of these variables in professional auditing environments — particularly in emerging markets — remains limited.

Thus, building upon this literature, the present study examines the determinants of auditors' confirmation bias and its impact on audit risk assessment and professional judgment. Specifically, it analyzes how variables such as source and

orientation of information, information complexity, preference for supportive evidence, time budget pressure, and organizational culture contribute to auditors' biased reasoning and subsequent audit decisions. By integrating cognitive-behavioral perspectives with organizational and technological dimensions, this study aims to provide a more comprehensive understanding of how confirmation bias develops and operates within real-world auditing contexts (Eslami Zarei et al., 2025; Nasiri & Hosseini, 2025).

Methods and Materials

This study adopted an applied, descriptive-correlational design to explore the determinants of confirmation bias among professional auditors. The statistical population consisted of 392 practicing auditors working in authorized auditing firms across Iran. Participants were selected through convenience random sampling to ensure diversity in experience and organizational affiliation.

Data were collected using a standardized questionnaire based on prior validated instruments from auditing and behavioral accounting literature. The instrument included items measuring six independent constructs — source of information, information orientation, information complexity, preference for supportive information, time budget pressure, and organizational culture — as well as two dependent constructs: confirmation bias and its outcomes on audit risk assessment and professional judgment.

Responses were recorded on a five-point Likert scale ranging from “strongly disagree” to “strongly agree.” Construct validity was confirmed through confirmatory factor analysis, and internal consistency reliability was verified using Cronbach's alpha coefficients exceeding 0.7.

The data analysis was conducted using Partial Least Squares Structural Equation Modeling (PLS-SEM). The model tested both direct and indirect relationships between the independent variables and the dependent constructs. Goodness-of-fit indices, including the Average Variance Extracted (AVE), Composite Reliability (CR), and Goodness-of-Fit (GOF), were employed to assess model adequacy.

Findings

The inferential results revealed that three variables — *preference for supportive information*, *time budget pressure*, and *organizational culture* — had positive and statistically significant effects on auditors' confirmation bias. Conversely, *information source*, *information orientation*, and *information complexity* exhibited no significant relationship with confirmation bias.

Specifically, auditors who exhibited a stronger preference for evidence aligning with their initial expectations showed higher levels of confirmation bias, confirming that selective information processing is a key behavioral mechanism in audit judgment. Additionally, auditors operating under strict time budgets demonstrated a greater reliance on initial assumptions and supportive information, indicating that time pressure functions as a contextual amplifier of cognitive bias. Furthermore, organizational culture significantly influenced the presence of confirmation bias: firms with hierarchical or conformity-oriented cultures displayed higher bias levels compared to those fostering independence and open communication.

The results also revealed that auditors' confirmation bias had a positive and significant effect on both *audit risk assessment* and *professional judgment*. In practical terms, higher confirmation bias led auditors to underestimate audit risks and to display less skepticism when evaluating financial evidence. The model's overall Goodness-of-Fit index (GOF = 0.313) indicated a strong model fit and satisfactory explanatory power for the studied relationships.

Discussion and Conclusion

The findings of this study reinforce the theoretical and empirical arguments that auditors' cognitive biases — especially confirmation bias — are deeply embedded in the behavioral and environmental realities of the auditing profession. The absence of a significant relationship between information source, information orientation, and information complexity with confirmation bias suggests that auditors, irrespective of the origin or direction of information, maintain a baseline level of professional skepticism. This finding supports the notion that institutionalized quality control systems and professional training effectively moderate the influence of information-based factors.

In contrast, the significant effects of supportive information preference, time budget pressure, and organizational culture highlight the pivotal role of human and organizational elements in shaping biased judgments. Auditors with a strong inclination to confirm pre-existing beliefs appear less willing to challenge managerial assertions or explore contradictory evidence. This behavior aligns with the motivational theory of cognitive consistency, which posits that individuals under uncertainty seek psychological comfort by reinforcing existing assumptions rather than embracing cognitive conflict.

The strong influence of time budget pressure further underscores the behavioral vulnerability of auditors when facing external constraints. Under tight deadlines, auditors tend to adopt heuristic decision strategies, favoring efficiency over accuracy. This phenomenon explains why audit firms operating in highly competitive or resource-limited environments may experience reduced audit quality. It also reflects the behavioral cost of overemphasizing productivity metrics in professional audit settings, where time becomes an implicit measure of performance.

Equally important is the role of organizational culture as both an enabler and inhibitor of bias. While an ethical, transparent culture can cultivate critical thinking and independence, a conformity-oriented or authoritarian culture may discourage dissent and critical evaluation. In such environments, auditors may internalize the implicit norms of "agreement" and "compliance," resulting in homogeneous thinking and group-level confirmation bias. Consequently, the cultural underpinnings of auditing organizations should be recognized as a strategic determinant of professional skepticism and audit quality.

The significant influence of confirmation bias on audit risk assessment and professional judgment has profound implications for audit practice. Biased auditors may underestimate risk exposure, overlook potential material misstatements, and misjudge the sufficiency of audit evidence. Such distortions compromise the reliability of financial reporting and, ultimately, erode stakeholder trust in the auditing profession. Given that confirmation bias operates subconsciously, awareness training and structural safeguards are necessary to mitigate its effects.

These findings also have implications for technology-driven auditing environments. While AI and data analytics can enhance decision accuracy, they may inadvertently reinforce bias if auditors accept algorithmic outputs uncritically. Thus, the integration of technology should be accompanied by explicit human oversight emphasizing reflective reasoning and skepticism.

Overall, the study contributes to the growing body of behavioral auditing research by empirically validating how contextual and psychological factors interact to shape auditors' reasoning. It emphasizes that improving audit quality requires not only technical proficiency but also behavioral insight and organizational reform. The findings support the behavioral audit model, which advocates balancing professional skepticism, cognitive awareness, and cultural adaptation to mitigate bias and promote ethical judgment.

In conclusion, auditors' confirmation bias is not merely a personal shortcoming but a systemic phenomenon influenced by cognitive tendencies, time constraints, and institutional culture. Effective mitigation requires multi-level interventions — individual, organizational, and regulatory — aimed at reinforcing professional skepticism, managing workload expectations, and cultivating ethical organizational climates. By addressing these behavioral dimensions, the auditing profession can enhance judgment quality, strengthen public trust, and ensure the continued credibility of the audit function in an era of increasing complexity and technological change.

Authors' Contributions

Authors equally contributed to this article.

Acknowledgments

Authors thank all participants who participate in this study.

Declaration of Interest

The authors report no conflict of interest.

Funding

According to the authors, this article has no financial support.

Ethical Considerations

All procedures performed in this study were under the ethical standards.

بررسی عوامل مؤثر بر سوگیری تأییدی حسابرسان و پیامدهای آن در ارزیابی ریسک حسابرسی و قضاوت حسابرس

تاریخچه مقاله

تاریخ دریافت: ۵ تیر ۱۴۰۴
تاریخ بازنگری: ۱۰ آبان ۱۴۰۴
تاریخ پذیرش: ۱۷ آبان ۱۴۰۴
تاریخ چاپ اولیه: ۱۷ آبان ۱۴۰۴
تاریخ چاپ نهایی: ۱ دی ۱۴۰۴

۱. رضا ادیبی^{ID}: گروه حسابداری، واحد مبارکه، دانشگاه آزاد اسلامی، مبارکه، ایران

۲. لیلا صفدریان^{ID}: گروه حسابداری، واحد مبارکه، دانشگاه آزاد اسلامی، مبارکه، ایران. ایمیل: leilasafdarian1978@iau.ac.ir (نویسنده مسئول)

چکیده

هدف این پژوهش بررسی عوامل مؤثر بر سوگیری تأییدی حسابرسان و تحلیل پیامدهای آن در ارزیابی ریسک حسابرسی و قضاوت حرفه‌ای حسابرس است. این پژوهش از نوع توصیفی-پیمایشی و از لحاظ هدف کاربردی است. جامعه آماری شامل ۳۹۲ حسابرس شاغل در مؤسسات حسابرسی کشور است که به روش نمونه‌گیری تصادفی در دسترس انتخاب شدند. داده‌ها از طریق پرسشنامه استاندارد با طیف پنج‌درجه‌ای لیکرت گردآوری شد و روایی و پایایی ابزار با استفاده از آلفای کرونباخ بالاتر از ۰.۷ تأیید گردید. داده‌ها با استفاده از مدل‌سازی معادلات ساختاری و نرم‌افزار PLS تحلیل شدند تا روابط بین متغیرهای مؤثر شامل منبع و جهت‌گیری اطلاعات، پیچیدگی اطلاعات، اولویت اطلاعات پشتیبان، فشار بودجه زمانی و فرهنگ سازمانی با سوگیری تأییدی حسابرسان و پیامدهای آن بر قضاوت و ارزیابی ریسک حسابرسی آزمون شود. نتایج نشان داد که منبع اطلاعات، جهت‌گیری منبع و پیچیدگی اطلاعات اثر معناداری بر سوگیری تأییدی حسابرسان ندارند، اما اولویت اطلاعات پشتیبان، فشار بودجه زمانی و فرهنگ سازمانی اثر مثبت و معناداری بر سوگیری تأییدی دارند. همچنین مشخص شد که سوگیری تأییدی تأثیر مثبت و معناداری بر ارزیابی ریسک حسابرسی و قضاوت حسابرسان دارد. مقدار شاخص نیکویی برازش مدل ($GOF=0.313$) نیز نشانگر برازش قوی مدل پژوهش بود. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که درک و کنترل عوامل سازمانی و رفتاری مانند فشار زمانی و فرهنگ سازمانی می‌تواند نقش مهمی در کاهش سوگیری تأییدی حسابرسان و بهبود کیفیت قضاوت و ارزیابی ریسک داشته باشد. تقویت آموزش‌های مبتنی بر شک‌گرایی حرفه‌ای و مدیریت زمان می‌تواند راهکار مؤثری برای ارتقای کیفیت حسابرسی باشد.

کلیدواژگان: سوگیری تأییدی حسابرسان، قضاوت حسابرسی، ارزیابی ریسک حسابرسی، فشار بودجه زمانی، فرهنگ سازمانی.

نسخه استناددهی: ادیبی، رضا، و صفدریان، لیلا. (۱۴۰۴). بررسی عوامل مؤثر بر سوگیری تأییدی حسابرسان و پیامدهای آن در ارزیابی ریسک حسابرسی و قضاوت حسابرس. *حسابداری، امور مالی و هوش محاسباتی*، ۳(۴)، ۱-۱۷.

حسابرسی به عنوان یکی از ابزارهای کلیدی نظام پاسخگویی مالی، نقشی اساسی در تضمین شفافیت و اطمینان بخشی به اطلاعات مالی دارد. کیفیت قضاوت حسابرس و میزان ریسک حسابرسی از جمله مهم‌ترین شاخص‌هایی هستند که بر قابلیت اتکای گزارش‌های مالی اثر مستقیم دارند (DeAngelo, 2021). در دهه‌های اخیر، تغییرات محیطی، گسترش فناوری‌های دیجیتال، پیچیدگی ساختارهای سازمانی و بروز سوگیری‌های رفتاری و شناختی، ماهیت سنتی قضاوت و تصمیم‌گیری حسابرسان را با چالش مواجه ساخته‌اند. تحقیقات اخیر نشان می‌دهد که ریسک حسابرسی، نه تنها حاصل متغیرهای عینی مانند حجم فعالیت یا ویژگی‌های مالی صاحبکار است، بلکه به‌طور چشمگیری تحت تأثیر عوامل رفتاری، شناختی و سازمانی حسابرسان قرار دارد (Brown-Liburd et al., 2015; Buchheit et al., 2019).

در واقع، حسابرسان در محیطی پویا و فشارزا فعالیت می‌کنند که در آن زمان محدود، فشار بودجه، انتظارات مدیران و حجم گسترده داده‌ها می‌تواند موجب بروز سوگیری‌های رفتاری در فرآیند قضاوت آنان شود (Sanusi et al., 2018). یکی از مهم‌ترین این سوگیری‌ها، سوگیری تأییدی است؛ تمایلی که موجب می‌شود حسابرس در ارزیابی شواهد، بیشتر به اطلاعاتی اتکا کند که فرضیات یا انتظارات اولیه او را تأیید می‌کند و شواهد متناقض را نادیده بگیرد (Tabatabaee hakim et al., 2022). چنین سوگیری‌هایی می‌تواند به کاهش دقت ارزیابی ریسک، اشتباه در برآورد احتمال تحریف بااهمیت، و در نهایت تضعیف کیفیت قضاوت حرفه‌ای بینجامد.

مطالعات متعددی نشان داده‌اند که پیچیدگی وظایف حسابرسی و تعامل آن با ویژگی‌های روان‌شناختی حسابرسان از جمله اضطراب، خودکارآمدی و جهت‌گیری شناختی، می‌تواند احتمال بروز خطاهای قضاوتی را افزایش دهد (Pawitra & Suhartini, 2019; YaghobNejad et al., 2022). در همین راستا، پژوهش‌ها تأکید کرده‌اند که ارزیابی ریسک حسابرسی نیازمند توازن میان تردید حرفه‌ای و کارایی است و هرگونه سوگیری شناختی یا رفتاری می‌تواند این تعادل را بر هم زند (Kang et al., 2015).

تحقیقات جدید در حوزه علوم اعصاب شناختی نیز نشان داده‌اند که فرآیند قضاوت حسابرسی متأثر از سازوکارهای شناختی ناخودآگاه است و قضاوت‌های حسابرس ممکن است در اثر استرس، فشار زمانی یا پاداش‌های انگیزشی دچار تحریف شوند (Haghighi et al., 2023). این موضوع، اهمیت بررسی جامع ریشه‌های سوگیری‌های تأییدی و تأثیر آنها بر ریسک و قضاوت حسابرسی را بیش از پیش آشکار می‌سازد. در پژوهش‌های تجربی نیز، تأکید شده است که حتی حسابرسان باتجربه ممکن است در شرایط فشار زمانی یا عدم اطمینان اطلاعاتی، دچار سوگیری‌های تصمیم‌گیری شوند (Hendar & Harahap, 2023).

از سوی دیگر، مطالعات رفتاری در حسابرسی تأکید دارند که متغیرهایی مانند فشار بودجه زمانی و فرهنگ سازمانی از جمله عوامل کلیدی در شکل‌گیری سوگیری‌های تأییدی هستند (Sopp, 2023). فشار بودجه زمانی می‌تواند منجر به کاهش سطح بررسی‌های تحلیلی، اتکای بیش از حد به مستندات موجود، و در نتیجه تأیید غیرانتقادی فرضیات اولیه شود. به‌طور مشابه، فرهنگ سازمانی ضعیف یا غیر اخلاق‌مدار ممکن است رفتارهای فرصت‌طلبانه و غیر حرفه‌ای را در حسابرسان تقویت کند (Vatanparast et al., 2021). افزون بر این، پژوهش‌های مبتنی بر نظریه سیستم‌های اجتماعی نشان می‌دهد که فرهنگ سازمانی قوی می‌تواند از طریق تقویت ارزش‌های شفافیت، پاسخگویی و تردید حرفه‌ای، احتمال بروز سوگیری تأییدی را کاهش دهد (Vahdani & Mohammadi Mehr, 2024). به بیان دیگر، محیط کاری که در آن استقلال و شک‌گرایی حسابرس تقویت می‌شود، از تحریف قضاوت‌های حرفه‌ای جلوگیری می‌کند و ارزیابی ریسک را واقع‌بینانه‌تر می‌سازد (Heydinejad et al., 2021).

در کنار این عوامل سازمانی، فناوری نیز به عنوان یک متغیر نوظهور در ارزیابی ریسک حسابرسی مطرح است. تحول دیجیتال در فرآیند حسابرسی، ضمن ارتقای قابلیت تحلیل داده‌ها، ریسک‌های جدیدی همچون اتکای بیش از حد به الگوریتم‌ها یا ضعف در تفسیر نتایج خودکار ایجاد کرده است (He, 2023). مدل‌های مبتنی بر هوش مصنوعی در ارزیابی ریسک، اگرچه سرعت و دقت را افزایش می‌دهند، اما می‌توانند حساسیت حسابرس به شواهد غیرمنتظره را کاهش دهند و به‌طور غیرمستقیم سوگیری تأییدی را تقویت کنند (Lǐ, 2021). در این زمینه، پژوهش‌های جدید به اهمیت ترکیب قضاوت انسانی با تحلیل‌های الگوریتمی در ارزیابی ریسک تأکید دارند (Al-Din et al., 2023; O. Abu-). (Mehsen et al., 2023).

از سوی دیگر، نقش مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکت‌ها و افشای اطلاعات زیست‌محیطی در تعیین سطح ریسک حسابرسی اهمیت یافته است. تحقیقات نشان داده‌اند که افشای مسئولیت اجتماعی می‌تواند درک حسابرس از ریسک‌های اخلاقی و اعتباری صاحبکار را تعدیل کند و از طریق بهبود شفافیت، احتمال بروز سوگیری در ارزیابی ریسک را

کاهش دهد (Faridi et al., 2022; Faridi Mayvan et al., 2022). به‌ویژه در شرایطی که افشای داوطلبانه اطلاعات محیطی و اجتماعی در حال گسترش است، حسابرسان باید به نحوی ساختاریافته اثر این اطلاعات را در فرآیند قضاوت خود لحاظ کنند (Kamali, 2025).

در همین راستا، رویکردهای نوین حسابرسی به سمت استفاده از ابزارهای تحلیل فازی و داده‌محور در ارزیابی ریسک پیش رفته‌اند. این ابزارها به حسابرسان کمک می‌کنند تا عدم قطعیت و ابهام موجود در داده‌های مالی را بهتر مدل‌سازی کنند و از تصمیم‌گیری‌های سوگیرانه بکاهند (Porcuna-Enguix et al., 2021). به‌علاوه، شبکه‌های عصبی و مدل‌های یادگیری ماشین در پیش‌بینی ریسک حسابرسی، توانسته‌اند به‌طور مؤثری الگوهای پنهان در داده‌های پیچیده مالی را آشکار سازند و دقت پیش‌بینی‌ها را افزایش دهند (Deng et al., 2023). با این حال، برخی پژوهش‌ها هشدار داده‌اند که اتکای بیش از حد به این مدل‌ها می‌تواند قضاوت انسانی را تضعیف و سوگیری‌های شناختی جدیدی ایجاد کند (Saeed Zarei & Haji, 2025).

در مطالعات داخلی نیز به‌طور گسترده به بررسی ارتباط میان سوگیری‌های شناختی و خطاهای حسابرسی پرداخته شده است. یافته‌ها حاکی از آن است که حسابرسان در شرایط فشار زمانی و کمبود منابع، تمایل بیشتری به استفاده از شواهد تأییدی دارند و این امر موجب افزایش احتمال خطا در قضاوت‌های حرفه‌ای می‌شود (Pasandideh Fard et al., 2020). افزون بر این، پژوهش‌های داخلی نشان داده‌اند که ویژگی‌های فردی مانند تجربه، توانایی شناختی و انگیزه‌های شغلی نیز در کاهش یا افزایش سوگیری‌های رفتاری نقش دارند (Azizi et al., 2022; YaghobNejad et al., 2022).

بررسی‌های انجام‌شده در بازارهای نوظهور نیز نشان می‌دهد که ساختار نظارتی ضعیف، استقلال ناکافی حسابرس و نبود زیرساخت‌های اخلاقی شفاف، شرایط بروز سوگیری‌های شناختی را فراهم می‌کند (Haghighi et al., 2023; Ma'rouf, 2025). این یافته‌ها تأکید دارند که بهبود کیفیت نظارت حرفه‌ای و اجرای استانداردهای بین‌المللی حسابرسی می‌تواند به کاهش سوگیری و ارتقای کیفیت قضاوت حرفه‌ای منجر شود (Nasiri & Hosseini, 2025).

از دیدگاه نظری، مدل‌های رفتاری در حسابرسی بیان می‌کنند که سوگیری‌های تأییدی اغلب ناشی از دو انگیزه اصلی‌اند: انگیزه کارایی (تمایل به صرفه‌جویی در زمان و تلاش) و انگیزه تأییدی (تمایل به حفظ سازگاری شناختی با باورهای پیشین) (Tabatabaee hakim et al., 2022). هنگامی که حسابرسان به دلیل محدودیت منابع، تحت فشار برای تکمیل کار در موعد مقرر قرار دارند، تمایل دارند به اطلاعات تأییدکننده فرضیات قبلی خود تکیه کنند و از بررسی شواهد متناقض صرف نظر نمایند (Hendar & Harahap, 2023). این الگو با یافته‌های پژوهش‌های روان‌شناسی شناختی نیز همخوانی دارد که نشان می‌دهند افراد در محیط‌های پر استرس و مبهم، گرایش بیشتری به استفاده از راهبردهای ذهنی ساده‌سازی شده دارند (Sanusi et al., 2018).

با توجه به شواهد تجربی، می‌توان گفت که تعامل بین فشار زمانی، پیچیدگی اطلاعات و فرهنگ سازمانی، نقش مهمی در شدت بروز سوگیری تأییدی دارد (Zaraeian & Hejazi, 2023). همچنین مطالعات جدید در زمینه ترکیب فناوری‌های هوش مصنوعی با سیستم‌های حسابرسی سنتی نشان می‌دهد که اتکا به الگوریتم‌های یادگیری ماشین برای پیش‌بینی ریسک، اگرچه می‌تواند دقت را افزایش دهد، اما بدون در نظر گرفتن قضاوت انسانی، خطر ایجاد «سوگیری الگوریتمی» را در فرآیند ارزیابی ریسک به همراه دارد (Al-Din et al., 2023; He, 2023).

به موازات این تحولات، نقش حسابرس به‌عنوان نگهبان مشروعیت اجتماعی شرکت‌ها نیز گسترش یافته است. امروزه از حسابرسان انتظار می‌رود علاوه بر ارائه اطمینان نسبت به صورت‌های مالی، از منظر اخلاقی و زیست‌محیطی نیز بر رفتار شرکت‌ها نظارت داشته باشند (Kamali, 2025). این نقش جدید سبب شده است تا قضاوت حسابرس فراتر از تحلیل ارقام مالی بوده و دربرگیرنده ارزیابی ریسک‌های اجتماعی، زیست‌محیطی و حکمرانی باشد.

پژوهش‌های اخیر در ایران نیز به بررسی مدل‌های مفهومی تلفیقی بین متغیرهای رفتاری، شناختی و سازمانی در تبیین قضاوت حسابرس پرداخته‌اند. یافته‌ها نشان داده‌اند که ترکیب متغیرهای روان‌شناختی مانند خودکارآمدی و کنترل درونی با عوامل محیطی مانند فرهنگ سازمانی و فشار بودجه، توان تبیین بالایی در تحلیل سوگیری‌های رفتاری حسابرسان دارد (Pasandideh Fard et al., 2020; YaghobNejad et al., 2022).

در نهایت، در شرایط کنونی که حرفه حسابرسی با چالش‌هایی نظیر دیجیتالی‌شدن فرایندها، افزایش انتظارات ذی‌نفعان، و پیچیدگی فزاینده محیط اطلاعاتی مواجه است، نیاز به درک عمیق‌تر از سازوکارهای شناختی و رفتاری حاکم بر قضاوت حسابرسان بیش از پیش احساس می‌شود (Eslami Zarei et al., 2025; Ma'rouf, 2025). تبیین دقیق عوامل مؤثر بر سوگیری تأییدی و ارزیابی پیامدهای آن در تصمیم‌گیری‌های کلیدی حسابرسی، می‌تواند به ارتقای کیفیت قضاوت، افزایش اعتماد عمومی و بهبود عملکرد نظارتی حرفه منجر شود. بر این اساس، هدف پژوهش حاضر بررسی عوامل مؤثر بر سوگیری تأییدی حسابرسان و تحلیل پیامدهای آن بر ارزیابی ریسک حسابرسی و قضاوت حرفه‌ای آنان است.

روش پژوهش و مواد

این پژوهش از نظر روش پژوهش توصیفی از نوع پیمایشی است. از نظر هدف کاربردی است و از نظر ماهیت همبستگی است. در این نوع پژوهش رابطه میان متغیرها براساس هدف‌های پژوهش تحلیل می‌شود. در این پژوهش نیز به بررسی وجود یا عدم وجود رابطه و همبستگی، میزان و نوع رابطه بین متغیرهای مستقل و وابسته پرداخته شد. با توجه به اینکه در این پژوهش از روش‌های مطالعه کتابخانه‌ای و بررسی متون و نیز روش‌های میدانی نظیر پرسشنامه استفاده شد و هدف آن شناخت صفات، ترجیحات، ویژگی‌ها و رفتار افراد جامعه از طریق مراجعه به آن‌ها است، می‌توان گفت که پژوهش حاضر بر اساس ماهیت و روش تحقیق و میدانی است.

جامعه آماری این پژوهش حسابرسان شاغل در موسسات حسابرسی در سطح کل کشور خواهند بود که حداقل پنج سال سابقه کار حسابرسی داشته باشند و سرپرست، مدیر یا شریک موسسه حسابرسی باشند و عضو جامعه حسابداران رسمی باشند. برای بدست آوردن حجم نمونه از روش نمونه‌گیری تصادفی در دسترس و با استفاده از فرمول کوکران استفاده شده است. باتوجه به اینکه تعداد کل جامعه آماری برابر با ۳۲۸۰ نفر می‌باشد، در نتیجه طبق فرمول کوکران می‌بایست حداقل تعداد ۳۴۴ پرسشنامه توزیع شود. در این پژوهش تعداد ۴۰۰ پرسشنامه توزیع شده و نهایت تعداد ۳۹۲ پرسشنامه به صورت کامل جمع‌آوری شده و به عنوان نمونه پژوهش انتخاب شده است.

در این تحقیق به روش کتابخانه‌ای مطالعه کتب و مطالب همسو با تحقیق و بررسی تحقیقات پیشین، نظریه‌های مرتبط با موضوع پژوهش پرداخته و پس از جستجوهای اینترنتی و گردآوری اطلاعات پیش زمینه‌ای پیرامون این موضوع مرحله توزیع پرسشنامه آغاز شده است. اطلاعات مربوط به پرسشنامه‌ها و تعداد سوالات مربوط به هر متغیر در جدول (۱) ارائه شده است. همچنین در این تحقیق از روش میدانی نسبت به جمع‌آوری پرسشنامه جهت بررسی فرضیه‌های تحقیق اقدام شده است. گردآوری داده‌ها و اطلاعات آماری تحقیق حاضر از طریق پرسشنامه می‌باشد. پرسشنامه مورد استفاده به صورت پرسشنامه استاندارد استفاده شده در تحقیقات قبلی، پس از مشاوره با استادان حسابداری و سایر متخصصین در زمینه حسابرسی متناسب با سوالات اصلی تحقیق متناسب با فعالیت‌های در نظر گرفته شده در محورها با استفاده از طیف پنج درجه‌ای لیکرت طراحی شده است. برای تحلیل روایی صوری و محتوایی، پرسشنامه اولیه تحویل استاد محترم راهنما و چند نفر متخصص حسابرسی قرار گرفت تا نظرات و پیشنهادات خود را جهت اصلاح بیان نمایند. پایایی نیز در ابتدای فرآیند پژوهش پس از اجرای مقدماتی و جمع‌آوری پرسشنامه‌های اولیه از طریق تکنیک آماری آلفای کرونباخ مورد بررسی قرار گرفته است. نتایج حاصل از آزمون پایایی پرسشنامه‌ها در جدول (۱) ارائه شده است:

جدول ۱. ضریب آلفای کرونباخ پرسشنامه‌ها

ابعاد پرسشنامه	ضریب آلفای کرونباخ	تعداد گویه‌ها
منبع اطلاعاتی	۰/۷۸۵	۶
جهت‌گیری منبع اطلاعاتی	۰/۷۳۸	۵
پیچیدگی اطلاعات	۰/۷۶۴	۶
اولویت اطلاعات پشتیبان	۰/۸۴۰	۷
فشار بودجه زمانی	۰/۷۹۳	۸
فرهنگ سازمانی	۰/۸۴۶	۸
سوگیری تأییدی حسابرسان	۰/۷۰۱	۷
قضاوت حسابرس	۰/۸۱۰	۱۰
ارزیابی ریسک حسابرسی	۰/۸۸۴	۱۴

بر اساس نتایج جداول (۱) ضرایب پایایی برای پرسشنامه‌های پژوهش اندازه‌گیری شد که همگی بالاتر از ۰/۷ بوده و نشان از دقت بالای ابزار محاسبه به کار گرفته شده در این پژوهش دارد.

یافته‌ها

تحلیل روایی در مدل‌سازی معادلات ساختاری به فرایندی گفته می‌شود که هدف آن اطمینان از این است که «ابزارهای اندازه‌گیری» (اندیکاتورهای مشاهده‌شده) واقعاً آن سازه‌های نظری را که قصد سنجش آن‌ها است، به درستی اندازه‌گیری می‌کنند. به عبارت دیگر، روایی نشان می‌دهد که مدل تا چه حد معتبر است و آیا تفاوت‌های مشاهده‌شده در اندیکاتورهای ناشی از تفاوت‌های واقعی در سازه‌ی نظری مورد نظر است یا صرفاً نویز و خطای اندازه‌گیری. معیار میانگین واریانس استخراجی^۱ نشان‌دهنده میانگین واریانس به اشتراک گذاشته شده بین هر سازه با شاخص‌های خود است. به بیان ساده‌تر میانگین واریانس استخراجی میزان همبستگی یک سازه با شاخص‌های خود را نشان می‌دهد که هرچه این همبستگی بیشتر باشد، برازش نیز بیشتر است. فورنل و لارکر (۱۹۸۱) مقدار بحرانی را عدد ۰/۵ معرفی کرده‌اند. اطلاعات جدول (۲) که خروجی حاصل از اجرای مدل را نشان می‌دهد. مقدار میانگین واریانس استخراجی برای همه متغیرها بیشتر از ۰/۵ یا حدود این مقدار است، که در مجموع روایی همگرایی خوب برای تمام متغیرهای مرتبه اول حاصل گشته است.

جدول ۲. متوسط واریانس استخراجی متغیرهای پژوهش

نام متغیر	مقدار AVE	نتیجه
منبع اطلاعاتی	۰/۴۸۷	همگرایی خوب
جهت گیری منبع اطلاعاتی	۰/۴۸۲	همگرایی خوب
پیچیدگی اطلاعات	۰/۵۰۱	همگرایی خوب
اولویت اطلاعات پشتیبان	۰/۵۱۰	همگرایی خوب
فشار بودجه زمانی	۰/۴۹۱	همگرایی خوب
فرهنگ سازمانی	۰/۴۸۴	همگرایی خوب
سوگیری تاییدی حسابرسان	۰/۵۲۹	همگرایی خوب
قضاوت حسابرس	۰/۵۱۳	همگرایی خوب
ارزیابی ریسک حسابرسی	۰/۴۹۱	همگرایی خوب

در تحلیل به روش حداقل مربعات جزئی، معیار سنجش نیکویی برازش یک شاخص بسیار مهم برای ارزیابی کیفیت مدل است. مدل کلی شامل هر دو بخش مدل اندازه‌گیری و ساختاری می‌شود و با تأیید برازش آن، بررسی برازش در یک مدل کامل می‌شود. برای بررسی برازش مدل کلی از معیار نیکویی برازش (GOF) که طبق فرمول زیر محاسبه می‌شود استفاده شد.

$$GOF = \sqrt{\text{Communalities} \cdot R^2}$$

Communalities نشانه میانگین مقادیر اشتراکی هر سازه می‌باشد و R^2 نیز مقدار میانگین مقادیر R^2 سازه‌های درون‌زای مدل است.

^۱ - AVE

جدول ۳. مقادیر لازم برای ارزیابی معیار GOF

متغیرهای درون زا	معیار R^2	مقادیر اشتراکی
منبع اطلاعاتی	-	۰/۲۷۰
جهت گیری منبع اطلاعاتی	-	۰/۲۲۴
پیچیدگی اطلاعات	-	۰/۲۵۴
اولویت اطلاعات پشتیبان	-	۰/۳۳۲
فشار بودجه زمانی	-	۰/۲۵۰
فرهنگ سازمانی	-	۰/۳۱۳
سوگیری تاییدی حسابرسان	۰/۵۲۰	۰/۱۹۲
قضاوت حسابرس	۰/۳۲۹	۰/۲۹۳
ارزیابی ریسک حسابرسی	۰/۲۴۸	۰/۲۸۲
میانگین	۰/۳۶۶	۰/۲۶۸

$GOF = \sqrt{\text{Communalities}. R^2} = ۰/۳۱۳$

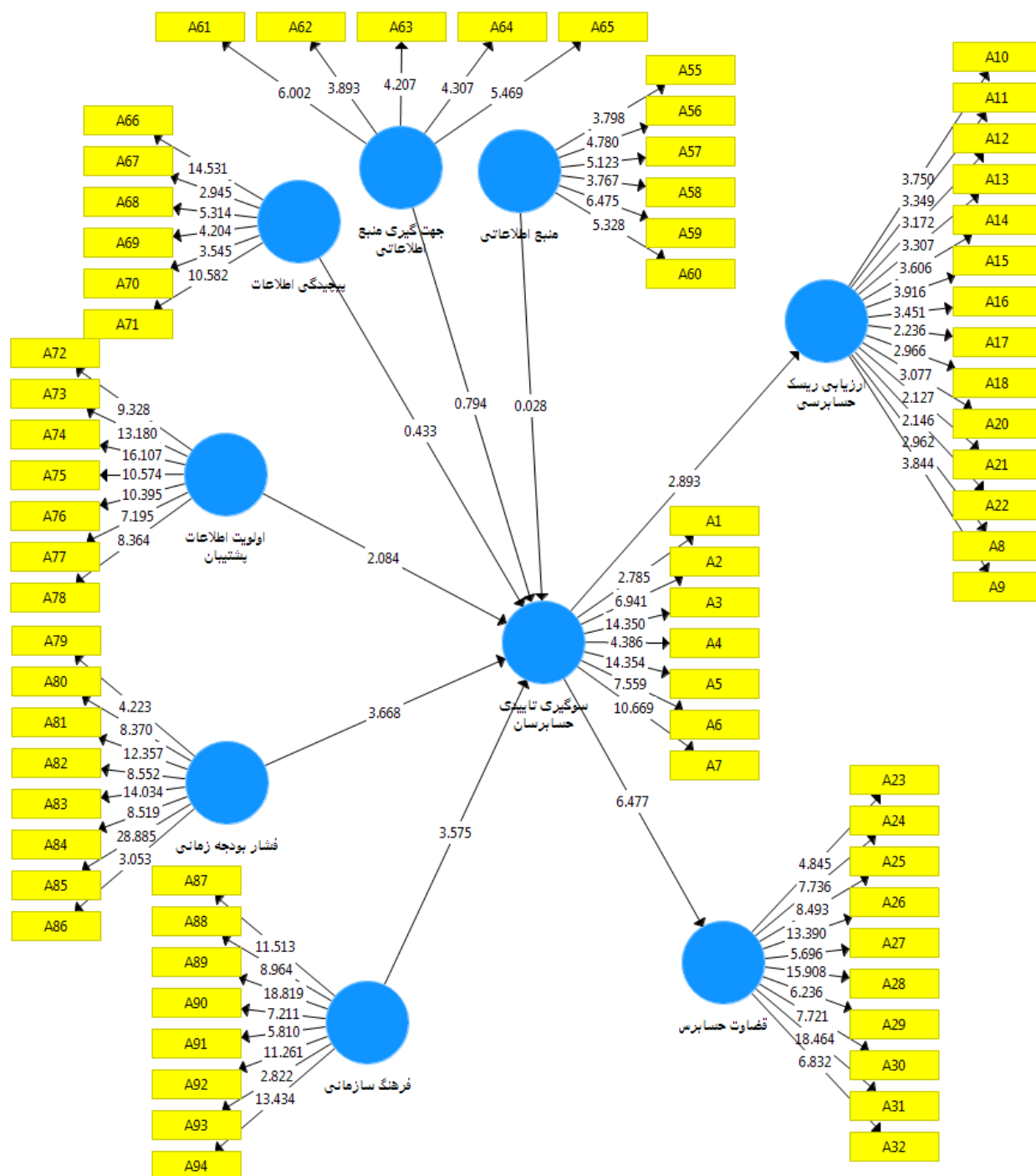
وتلس و همکاران (۲۰۰۹)، سه مقدار ۰/۰۱، ۰/۲۵ و ۰/۳۶ را به عنوان مقادیر ضعیف، متوسط و قوی برای GOF معرفی کرده‌اند و اطلاعات جدول ۳ نشان می‌دهد که GOF محاسبه شده برای پژوهش ۰/۳۱۳ است که برآزش قوی مدل پژوهش را مشخص می‌کند.

در مدل‌سازی معادلات ساختاری با استفاده از نرم افزار پی ال اس آماره تی یک ابزار حیاتی برای ارزیابی معناداری آماری روابط فرضیه‌سازی شده بین سازه‌های نهفته است. به دلیل اینکه پی ال اس یک رویکرد مبتنی بر پیش‌بینی است، برخلاف روش‌های مبتنی بر کوواریانس که بر آزمون‌های آماری دقیق و نرمال بودن داده‌ها تکیه دارند، معمولاً از آماره تی برای آزمون فرضیه‌ها استفاده می‌کند. نمودار زیر مدل را در حالت اعداد t نشان می‌دهد.

نتایج آزمون فرضیه‌ها در جدول (۴) به شرح زیر ارائه شده است:

جدول ۴. نتایج آزمون فرضیه‌ها

فرضیه	رابطه بین متغیرها	ضریب اثر	آماره t	سطح معناداری
اول	منبع اطلاعاتی ← سوگیری تاییدی حسابرسان	-۰/۰۰۲	۰/۰۲۸	۰/۹۷۷
دوم	جهت گیری منبع اطلاعاتی ← سوگیری تاییدی حسابرسان	۰/۰۸۳	۰/۷۹۴	۰/۴۲۸
سوم	پیچیدگی اطلاعات ← سوگیری تاییدی حسابرسان	-۰/۰۶۷	۰/۴۳۳	۰/۶۶۵
چهارم	اولویت اطلاعات پشتیبان ← سوگیری تاییدی حسابرسان	۰/۲۵۵	۲/۰۸۴	۰/۰۳۸
پنجم	فشار بودجه زمانی ← سوگیری تاییدی حسابرسان	۰/۲۸۱	۳/۶۶۸	۰/۰۰۰
ششم	فرهنگ سازمانی ← سوگیری تاییدی حسابرسان	۰/۲۹۷	۳/۵۷۵	۰/۰۰۰
هفتم	سوگیری تاییدی حسابرسان ← ارزیابی ریسک حسابرسی	۰/۴۹۸	۲/۸۹۳	۰/۰۰۴
هشتم	سوگیری تاییدی حسابرسان ← قضاوت حسابرس	۰/۵۷۳	۶/۴۷۷	۰/۰۰۰

شکل ۱. مدل پژوهش همراه با مقادیر t-values

نتایج فرضیه اول

در سطح اطمینان ۹۵٪ با توجه به بیشتر بودن سطح معناداری از پنج صدم (۰/۹۷۷) با فرض ثابت بودن سایر عوامل می‌توان اینگونه بیان نمود که منبع اطلاعاتی بر سوگیری تأییدی حساب‌برسان تأثیر معنادار ندارد. در نتیجه فرضیه اول پذیرفته نمی‌شود.

نتایج فرضیه دوم

در سطح اطمینان ۹۵٪ با توجه به بیشتر بودن سطح معناداری از پنج صدم (۰/۴۲۸) با فرض ثابت بودن سایر عوامل می‌توان اینگونه بیان نمود که جهت گیری منبع اطلاعاتی بر سوگیری تاییدی حساب‌رسان تاثیر معنادار ندارد. در نتیجه فرضیه دوم پذیرفته نمی‌شود.

نتایج فرضیه سوم

در سطح اطمینان ۹۵٪ با توجه به بیشتر بودن سطح معناداری از پنج صدم (۰/۶۶۵) با فرض ثابت بودن سایر عوامل می‌توان اینگونه بیان نمود که پیچیدگی اطلاعات بر سوگیری تاییدی حساب‌رسان تاثیر معنادار ندارد. در نتیجه فرضیه سوم پذیرفته نمی‌شود.

نتایج فرضیه چهارم

در سطح اطمینان ۹۵٪ با توجه به کمتر بودن سطح معناداری از پنج صدم (۰/۰۳۸) با فرض ثابت بودن سایر عوامل می‌توان اینگونه بیان نمود که اولویت اطلاعات پشتیبان بر سوگیری تاییدی حساب‌رسان تاثیر معنادار دارد. همچنین با توجه به اینکه ضریب تأثیر اولویت اطلاعات پشتیبان بر سوگیری تاییدی حساب‌رسان مثبت می‌باشد، نتیجه می‌شود اولویت اطلاعات پشتیبان بر سوگیری تاییدی حساب‌رسان تاثیر مثبت دارد. در نتیجه فرضیه چهارم پذیرفته می‌شود.

نتایج فرضیه پنجم

در سطح اطمینان ۹۵٪ با توجه به کمتر بودن سطح معناداری از پنج صدم (۰/۰۰۰) با فرض ثابت بودن سایر عوامل می‌توان اینگونه بیان نمود که فشار بودجه زمانی بر سوگیری تاییدی حساب‌رسان تاثیر معنادار دارد. همچنین با توجه به اینکه ضریب تأثیر فشار بودجه زمانی بر سوگیری تاییدی حساب‌رسان مثبت می‌باشد، نتیجه می‌شود فشار بودجه زمانی بر سوگیری تاییدی حساب‌رسان تاثیر مثبت دارد. در نتیجه فرضیه پنجم پذیرفته می‌شود.

نتایج فرضیه ششم

در سطح اطمینان ۹۵٪ با توجه به کمتر بودن سطح معناداری از پنج صدم (۰/۰۰۰) با فرض ثابت بودن سایر عوامل می‌توان اینگونه بیان نمود که فرهنگ سازمانی بر سوگیری تاییدی حساب‌رسان تاثیر معنادار دارد. همچنین با توجه به اینکه ضریب تأثیر فرهنگ سازمانی بر سوگیری تاییدی حساب‌رسان مثبت می‌باشد، نتیجه می‌شود فرهنگ سازمانی بر سوگیری تاییدی حساب‌رسان تاثیر مثبت دارد. در نتیجه فرضیه ششم پذیرفته می‌شود.

نتایج فرضیه هفتم

در سطح اطمینان ۹۵٪ با توجه به کمتر بودن سطح معناداری از پنج صدم (۰/۰۰۴) با فرض ثابت بودن سایر عوامل می‌توان اینگونه بیان نمود که سوگیری تاییدی حساب‌رسان بر ارزیابی ریسک حساب‌رسان تاثیر معنادار دارد. همچنین با توجه به اینکه ضریب تأثیر سوگیری تاییدی حساب‌رسان بر ارزیابی ریسک حساب‌رسان مثبت می‌باشد، نتیجه می‌شود سوگیری تاییدی حساب‌رسان بر ارزیابی ریسک حساب‌رسان تاثیر مثبت دارد. در نتیجه فرضیه هفتم پذیرفته می‌شود.

فرضیه هشتم

در سطح اطمینان ۹۵٪ با توجه به کمتر بودن سطح معناداری از پنج صدم (۰/۰۰۰) با فرض ثابت بودن سایر عوامل می‌توان اینگونه بیان نمود که سوگیری تاییدی حساب‌رسان بر قضاوت حساب‌رسان تاثیر معنادار دارد. همچنین با توجه به اینکه ضریب تأثیر سوگیری تاییدی حساب‌رسان بر قضاوت حساب‌رسان مثبت می‌باشد، نتیجه می‌شود سوگیری تاییدی حساب‌رسان بر قضاوت حساب‌رسان تاثیر مثبت دارد. در نتیجه فرضیه هشتم پذیرفته می‌شود.

بحث و نتیجه‌گیری

نتایج پژوهش حاضر نشان داد که از میان متغیرهای بررسی‌شده، سه عامل شامل «اولویت اطلاعات پشتیبان»، «فشار بودجه زمانی» و «فرهنگ سازمانی» تأثیر مثبت و معناداری بر سوگیری تاییدی حساب‌رسان داشتند، در حالی که متغیرهای «منبع اطلاعاتی»، «جهت‌گیری منبع اطلاعاتی» و «پیچیدگی اطلاعات» تأثیر معناداری بر این نوع سوگیری

نداشتند. افزون بر این، یافته‌ها بیانگر آن است که سوگیری تأییدی حساب‌برسان بر ارزیابی ریسک حسابرسی و قضاوت حرفه‌ای آنان تأثیر مثبت و معنادار دارد. این نتایج در مجموع تأیید می‌کند که در فرایند تصمیم‌گیری حساب‌برسان، عوامل رفتاری و سازمانی نقش تعیین‌کننده‌ای در شکل‌دهی به قضاوت حرفه‌ای دارند و می‌توانند موجب انحراف از استانداردهای مطلوب قضاوت شوند (Buchheit et al., 2019; DeAngelo, 2021).

یافته نخست، مبنی بر معنادار نبودن تأثیر «منبع اطلاعاتی» بر سوگیری تأییدی حساب‌برسان، بیانگر آن است که حساب‌برسان صرف‌نظر از منشأ داده‌ها (اعم از مدیریت، شرکای حسابرسی یا منابع مستقل)، در مواجهه با اطلاعات از سطحی از تردید حرفه‌ای برخوردارند که مانع پذیرش بی‌قید و شرط داده‌ها می‌شود. این یافته با دیدگاه (Heydinejad et al., 2021) همسو است که معتقدند اثربخشی کمیته‌های حسابرسی و نظارت نهادی موجب افزایش شک‌گرایی حساب‌برسان در برخورد با منابع اطلاعاتی گوناگون می‌شود. در واقع، آموزش‌های حرفه‌ای و کنترل‌های کیفی داخلی سبب می‌شوند که حساب‌برسان حتی در مواجهه با منابع اطلاعاتی درون‌سازمانی، به ارزیابی تحلیلی و شواهد تأییدی مستقل متوسل شوند (Azizi et al., 2022). از منظر نظری نیز این یافته با دیدگاه (Porcuna-Enguix et al., 2021) همخوانی دارد که معتقدند استفاده از مدل‌های فازی و تصمیم‌گیری چندمعیاره می‌تواند تأثیر منبع اطلاعاتی را بر خطاهای قضاوتی کاهش دهد، زیرا این مدل‌ها به جای تکیه بر یک منبع خاص، از مجموعه‌ای از داده‌ها با وزن‌دهی ریاضی بهره می‌گیرند.

در مقابل، یافته دوم مبنی بر عدم معناداری «جهت‌گیری منبع اطلاعاتی» بر سوگیری تأییدی، با برخی مطالعات پیشین تفاوت دارد. بر اساس پژوهش (Tabatabaee et al., 2022)، زمانی که اطلاعات دریافتی از سوی مدیران جهت‌گیری مثبت یا منفی داشته باشد، احتمال تقویت سوگیری تأییدی افزایش می‌یابد. با این حال، یافته این پژوهش نشان می‌دهد که حساب‌برسان در عمل، تحت تأثیر جهت‌گیری منبع اطلاعاتی قرار نمی‌گیرند، که می‌تواند ناشی از استقلال حرفه‌ای و نظام بازبینی چندسطحی در مؤسسات حسابرسی باشد. این تبیین با دیدگاه (Hendar & Harahap, 2023) همخوان است که معتقدند قضاوت حساب‌برسان بیش از آن که از جهت‌گیری اطلاعات اثر پذیرد، از فشارهای ساختاری و سازمانی متأثر می‌شود. به بیان دیگر، حتی اگر اطلاعاتی که از سوی مدیریت ارائه می‌شود حاوی سوگیری مثبت باشد، مکانیزم‌های نظارتی و کنترل داخلی حسابرسی می‌تواند اثر این جهت‌گیری را خنثی کند.

در مورد «پیچیدگی اطلاعات»، نتایج نشان داد که این متغیر تأثیر معناداری بر سوگیری تأییدی ندارد. این نتیجه برخلاف یافته‌های (Kang et al., 2015) است که نشان دادند پیچیدگی وظیفه موجب کاهش تردید حرفه‌ای و افزایش تمایل به تصمیم‌های ساده‌سازی شده می‌شود. یکی از تبیین‌های ممکن برای این ناسازگاری، به کارگیری فناوری‌های نوین تحلیل داده در میان حساب‌برسان است. پژوهش‌های (He, 2023) و (Li, 2021) نشان داده‌اند که دیجیتالی‌شدن فرایند حسابرسی و استفاده از هوش مصنوعی در تحلیل داده‌ها، توانایی حساب‌برسان در مواجهه با داده‌های پیچیده را افزایش داده و از بار شناختی آنان کاسته است. بنابراین، در محیط‌های حرفه‌ای مدرن، پیچیدگی اطلاعات الزاماً به سوگیری شناختی منجر نمی‌شود، بلکه در صورت بهره‌گیری از ابزارهای تحلیلی مناسب، می‌تواند دقت ارزیابی را ارتقا دهد.

اما یافته‌های پژوهش درباره سه متغیر «اولویت اطلاعات پشتیبان»، «فشار بودجه زمانی» و «فرهنگ سازمانی» نشان داد که هر سه عامل به‌طور مثبت و معنادار بر سوگیری تأییدی حساب‌برسان اثرگذارند. نخست، تأثیر مثبت «اولویت اطلاعات پشتیبان» نشان‌دهنده آن است که حساب‌برسانی که تمایل دارند تصمیم‌های خود را صرفاً بر اساس اطلاعات تأییدکننده اتخاذ کنند، بیش از سایرین در معرض سوگیری تأییدی قرار دارند. این یافته با نتایج (Pasandideh Fard et al., 2020) همسو است که بیان می‌کند گرایش حساب‌برسان به استفاده از داده‌های همسو با باورهای پیشین، ناشی از تمایل به کاهش عدم قطعیت و استرس تصمیم‌گیری است. همچنین (YaghobNejad et al., 2022) در پژوهش خود نشان دادند که مؤلفه‌های شخصیتی و روان‌شناختی مانند اضطراب و نیاز به اطمینان، نقش تقویت‌کننده‌ای در این فرآیند دارند.

عامل دوم، یعنی «فشار بودجه زمانی»، بیشترین تأثیر را بر سوگیری تأییدی داشت. این یافته با مطالعات متعددی سازگار است که نشان داده‌اند محدودیت زمانی، سطح تردید حرفه‌ای را کاهش و اتکای حساب‌برسان به فرضیات اولیه را افزایش می‌دهد (Hendar & Harahap, 2023; Sanusi et al., 2018). مطابق مدل استدلال انگیزشی، زمانی که حساب‌برسان با فشار زمان مواجه‌اند، تمایل دارند به جای جست‌وجوی شواهد نقض‌کننده، اطلاعاتی را انتخاب کنند که فرایند تصمیم‌گیری را تسریع کند (Buchheit et al., 2019). در نتیجه، محدودیت زمان به‌عنوان یک فشار محیطی، سوگیری شناختی را تشدید می‌کند و کیفیت قضاوت را تضعیف می‌نماید.

سومین متغیر تأثیرگذار، «فرهنگ سازمانی» بود که تأثیر مثبت و معناداری بر سوگیری تأییدی نشان داد. هرچند در ادبیات نظری، فرهنگ سازمانی قوی معمولاً به عنوان عاملی بازدارنده در برابر خطاهای رفتاری مطرح می شود، اما یافته های حاضر نشان دادند که در برخی موارد، فرهنگ سازمانی می تواند خود موجب ایجاد نوعی هم سویی شناختی در میان کارکنان شود. این نتیجه با پژوهش (Vatanparast et al., 2021) همخوان است که بیان می کند در محیط هایی که هنجارهای سازمانی به صورت ناهوشیار بر رفتار اعضا تأثیر می گذارد، احتمال بروز سوگیری های جمعی افزایش می یابد. همچنین یافته با نتایج (Haghighi et al., 2023) مطابقت دارد که نشان داد فرهنگ های سازمانی اقتدارگرا می توانند از طریق کاهش استقلال فکری حسابرسان، سوگیری های شناختی را تقویت کنند. از سوی دیگر، (Vahdani & Mohammadi Mehr, 2024) تأکید می کند که تنها فرهنگ های مبتنی بر شفافیت و پاسخگویی قادرند این اثر را معکوس کنند. بنابراین، نوع فرهنگ سازمانی و ارزش های حاکم بر محیط حسابرسی نقش حیاتی در شکل دهی به جهت گیری های شناختی دارد.

از سوی دیگر، نتایج نشان داد که سوگیری تأییدی تأثیر مثبت و معناداری بر ارزیابی ریسک حسابرسی دارد. این یافته حاکی از آن است که حسابرسانی که گرایش بیشتری به تأیید فرضیات اولیه خود دارند، تمایل دارند ریسک حسابرسی را کمتر از سطح واقعی ارزیابی کنند. یافته حاضر با نتایج (Deng et al., 2023) و (Faridi et al., 2022) همخوان است که نشان دادند سوگیری های شناختی موجب کاهش دقت در برآورد احتمال تحریف با اهمیت می شود. این موضوع از منظر عملی اهمیت دارد، زیرا ارزیابی نادرست ریسک می تواند منجر به برنامه ریزی ناکافی، کاهش حجم آزمون های تحلیلی و در نهایت ضعف در شناسایی تحریف های عمده شود. افزون بر آن، یافته با پژوهش (Al-Din et al., 2023) نیز هم راستاست که در آن استفاده از شبکه های عصبی در پیش بینی ریسک حسابرسی نشان داد سوگیری های تأییدی می تواند الگوریتم های یادگیری را نیز تحت تأثیر قرار دهد، به گونه ای که مدل ها در داده های آموزشی صرفاً الگوهای تأییدکننده را شناسایی کنند.

همچنین، نتایج نشان داد که سوگیری تأییدی تأثیر مثبت و معناداری بر قضاوت حسابرس دارد. این نتیجه با دیدگاه (DeAngelo, 2021) و (Buchheit et al., 2019) همسو است که تأکید می کنند قضاوت های حسابرسی نه صرفاً بر پایه داده ها بلکه بر اساس فرآیندهای شناختی و برداشت های ذهنی شکل می گیرند. زمانی که حسابرس در معرض سوگیری تأییدی قرار دارد، به احتمال زیاد شواهدی را انتخاب می کند که با فرضیات ذهنی اش سازگارند و این امر می تواند منجر به تصمیمات نادرست در زمینه پذیرش یا رد ادعای مالی شود. یافته حاضر همچنین با نتایج (Pawitra & Suhartini, 2019) همخوان است که نشان داد خودکارآمدی پایین و فشارهای شناختی، تمایل حسابرسان به اتکا بر اطلاعات تأییدکننده را افزایش می دهد.

از منظر کلان، نتایج پژوهش با دیدگاه (Kamali, 2025) و (Nasiri & Hosseini, 2025) نیز همخوان است که تأکید دارند سوگیری های رفتاری حسابرسان می تواند مشروعیت اجتماعی حرفه را تهدید کند، زیرا کاهش بی طرفی و استقلال در قضاوت حسابرسی، اعتماد عمومی به گزارش های مالی را تضعیف می نماید. از این رو، کنترل و کاهش سوگیری های شناختی، نه تنها یک ضرورت فنی بلکه یک الزام اخلاقی و نهادی برای بقای اعتبار حرفه حسابرسی محسوب می شود.

در مجموع، می توان گفت که نتایج پژوهش با مدل های رفتاری و شناختی پیشین هم راستاست و تأیید می کند که ترکیب فشارهای محیطی، ساختارهای فرهنگی و تمایلات شناختی، سازوکار اصلی بروز سوگیری تأییدی در حسابرسان را تشکیل می دهد. افزون بر این، یافته ها نشان می دهند که برای بهبود کیفیت قضاوت حرفه ای، باید به جای تمرکز صرف بر استانداردهای فنی، به طراحی سازوکارهای رفتاری و فرهنگی در محیط کار حسابرسان توجه شود (Eslami Zarei et al., 2025; Saeed Zarei & Haji, 2025). این پژوهش، همانند سایر مطالعات پیمایشی، با محدودیتهایی روبه رو بوده است. نخست، ابزار گردآوری داده ها مبتنی بر خوداظهاری بوده و احتمال سوگیری پاسخ دهندگان در ارائه دیدگاه واقعی وجود دارد. دوم، جامعه آماری پژوهش شامل حسابرسان شاغل در مؤسسات ایرانی بوده است و نتایج ممکن است در سایر کشورهای با ساختارهای حرفه ای متفاوت قابل تعمیم نباشد. سوم، متغیرهای بررسی شده صرفاً بخش محدودی از عوامل شناختی و سازمانی مؤثر بر سوگیری تأییدی را پوشش می دهند؛ عواملی چون انگیزه های اقتصادی، پاداش های عملکردی و ویژگی های شخصیتی حسابرسان می تواند در تحقیقات آتی لحاظ گردد.

در پژوهش های آینده پیشنهاد می شود بررسی نقش متغیرهای میانجی مانند شک گرایی حرفه ای، هوش هیجانی و خستگی شناختی در رابطه بین فشار بودجه زمانی و سوگیری تأییدی مدنظر قرار گیرد. همچنین می توان تأثیر متغیرهای تعدیلی همچون اندازه مؤسسه حسابرسی، نوع صاحبکار، یا میزان استفاده از فناوری های هوشمند را در تبیین شدت

سوگیری بررسی کرد. استفاده از روش‌های آزمایشی و مدل‌سازی شناختی برای تحلیل فرآیندهای ذهنی حساب‌رسان در مواجهه با داده‌های متناقض نیز می‌تواند درک عمیق‌تری از سازوکار بروز سوگیری فراهم سازد.

بر اساس یافته‌های پژوهش، پیشنهاد می‌شود مؤسسات حسابرسی از طریق بازنگری در سیاست‌های تخصیص بودجه زمانی، آموزش مهارت‌های تفکر انتقادی، و تقویت فرهنگ بازخورد و استقلال حرفه‌ای، نسبت به کاهش سوگیری تأییدی اقدام کنند. همچنین ادغام فناوری‌های تحلیل داده با نظارت انسانی می‌تواند به تعادل میان کارایی و دقت در قضاوت کمک نماید. در سطح کلان، نهادهای حرفه‌ای و قانون‌گذاران باید دستورالعمل‌هایی برای مدیریت فشار زمانی و ارتقای تردید حرفه‌ای تدوین کنند تا کیفیت قضاوت و اعتماد عمومی به حرفه حسابرسی افزایش یابد.

مشارکت نویسندگان

در نگارش این مقاله تمامی نویسندگان نقش یکسانی ایفا کردند.

تشکر و قدردانی

از تمامی کسانی که در طی مراحل این پژوهش به ما یاری رساندند تشکر و قدردانی می‌گردد.

تعارض منافع

در انجام مطالعه حاضر، هیچ‌گونه تضاد منافی وجود ندارد.

حمایت مالی

این پژوهش حامی مالی نداشته است.

موازین اخلاقی

در انجام این پژوهش تمامی موازین و اصول اخلاقی رعایت گردیده است.

References

- Al-Din, S., Al-Hayik, Y., & Abu-Naser, S. S. (2023). Neural Network-Based Audit Risk Prediction: A Comprehensive Study. *International Journal of Academic Engineering Research (IJAER)*, 7(10), 43-51.
- Azizi, Y., Sepehri Petro, P., & Imanzadeh, P. (2022). The Impact of Auditors' Cognitive-Behavioral Abilities on Audit Risk Acceptance. *Islamic Economics and Banking Journal*, 11(40), 337-353.
- Brown-Liburd, H., Issa, H., & Lombardi, D. (2015). Behavioral Implications of Big Data's Impact on Audit Judgment and Decision Making and Future Research Directions. *Accounting Horizons*, 29(2), 451-468. <https://doi.org/10.2308/acch-51023>
- Buchheit, S., Dalton, D. W., Harp, N. L., & Hollingsworth, C. W. (2019). Auditors' bias and sub-conscious processing: Implications for audit quality. *Accounting, Organizations and Society*, 51, 167-183.
- DeAngelo, L. E. (2021). The impact of behavioral biases on audit judgments. *Accounting Horizons*, 35(2), 25-45.
- Deng, M., Lu, T., & Wen, X. (2023). Does Audit Risk Disclosure Improve or Impair Audit Quality and Investment Efficiency? <https://doi.org/10.2139/ssrn.4540951>
- Eslami Zarei, M. J., Pourali, M. R., Samadi, M., & Asgari, M. H. (2025). Audit warning test on the financial reporting quality. *International Journal of Finance & Managerial Accounting*, 10(39), 101-118. http://www.ijfma.ir/article_23632.html
- Faridi, M., Momeni, A., & Moghaddam, A. (2022). An Audit Risk Assessment Test Influenced by the Disclosure of Corporate Social Responsibility. *Accounting and Management Auditing Knowledge*, 11(43), 309-321. https://www.jmaak.ir/article_19990.html?lang=en

- Faridi Mayvan, M., Momeni, A., & Moghadam, A. (2022). Testing Audit Risk Assessment Under the Influence of Corporate Social Responsibility Disclosure. *Accounting and Management Auditing Knowledge*, 11(43), 309-321.
- Haghighi, R., Bagherpour Velashani, M. A. A., Ghanaei Chamanabad, A., & Abbaszadeh, M. R. (2023). Extending and Ranking the Audit Judgment Factors in an Emerging Market With an Emphasis on Cognitive Neuroscience. *Interdisciplinary Journal of Management Studies (Formerly known as Iranian Journal of Management Studies)*, 16(2), 549-566.
- He, J. (2023). Study on the Impact of Digital Transformation on Audit Risks of Accounting Firms: The Case of Grant Thornton. *Frontiers in Business, Economics and Management*, 9(2), 269-274. <https://doi.org/10.54097/fbem.v9i2.9297>
- Hendar, F., & Harahap, D. (2023). The influence of time budget pressure, auditor experience, and auditor competence on audit judgment. *Kajian Akuntansi*, 24(8), 374-387. https://doi.org/10.29313/kajian_akuntansi.v24i2.2671
- Heydinejad, G., Jamshidi Navid, B., & Ghanbari, M. (2021). The Relationship Between Audit Committee Effectiveness and Audit Risk. *Accounting and Auditing Research*, 13(52), 185-206.
- Kamali, M. (2025). The role of auditors in maintaining social legitimacy of organizations with a focus on environmental reporting. *Management Research Journal*, 12(2), 75-90.
- Kang, Y. J., Trotman, A. J., & Trotman, K. T. (2015). The Effect of an Audit Judgment Rule on Audit Committee Members' Professional Skepticism: The Case of Accounting Estimates. *Accounting, Organizations and Society*, 46, 59-76. <https://doi.org/10.1016/j.aos.2015.03.001>
- Lǐ, Y. (2021). Audit Risk Evaluation Model for Financial Statement Based on Artificial Intelligence. *Journal of Computing and Information Technology*, 28(3), 207-223. <https://doi.org/10.20532/cit.2020.1005180>
- Ma'rouf, N. N. (2025). Presenting a Conceptual Model for Financial Internal Controls Based on Contingent Risks and Government Financial Reporting Transparency (Case Study: Kurdistan Regional Government of Iraq). *Scientific-Research Quarterly of Accounting and Management Auditing Knowledge*, 14(3), 279-297.
- Nasiri, A., & Hosseini, N. (2025). Investigating the impact of international auditing standards on accountability in environmental reports. *Quarterly Journal of Management and Auditing*, 10(3), 88-102.
- O. Abu-Mehsen, D., Abu Nasser, M. S., Hasaballah, M. A., & Abu-Naser, S. S. (2023). Predicting Audit Risk Using Neural Networks: An In-depth Analysis. *International Journal of Academic Information Systems Research (IJASIR)*, 7(10), 48-56.
- Pasandideh Fard, F., Vadizadeh, k., & Sepasi, S. (2020). Applying a Meta-Synthesis Qualitative Approach to Identify and Investigate Factors Affecting Financial Reporting Bias [Research]. *Iranian journal of Value & Behavioral Accounting*, 5(9), 301-334. <https://doi.org/10.29252/aapc.5.9.301>
- Pawitra, D. A. K., & Suhartini, D. (2019). The influence of individual behavioral aspects toward audit judgment: the mediating role of self-efficacy. *Journal of Economics, Business, & Accountancy Ventura*, 22(2), 264-273. <https://doi.org/10.14414/jebav.v22i2.1755>
- Porcuna-Enguix, L., Bustos-Contell, E., Serrano-Madrid, J., Labatut-Serer, G., & Public Company Accounting Oversight, B. (2021). Constructing the Audit Risk Assessment by the Audit Team Leader When Planning: Using Fuzzy Theory The process for Board determinations regarding firms' efforts to address quality control criticisms in inspection reports. *Mathematics*, 9(23), 3065. <https://doi.org/10.3390/math9233065>
- Saeed Zarei, S., & Haji, M. H. R. (2025). Auditor Report Type and Defensive and Offensive Strategies of Companies. *Journal of New Approaches in Management Sciences*, 5(3), 230-240. magiran.com/p2846885
- Sanusi, Z. M., Iskandar, T. M., Monroe, G. S., & Saleh, N. M. (2018). Effects of goal orientation, self-efficacy and task complexity on the audit judgment performance of Malaysian auditors. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*.
- Sopp, k. (2023). *Audit Budget Surrogation: Substituting the Budget for Audit Risk* Florida State University Libraries, Electronic Theses, Treatises and Dissertations].
- Tabatabaee hakim, s. M., Garkaz, M., & Abdoli, m. (2022). Presenting the model of the effect of behavioral bias on reliance and adjustment on the judgment of Tehran Stock Exchange auditors [Research]. *Islamic Economics & Banking*, 11(38), 367-412. <http://mieaoi.ir/article-1-1180-en.html>
- Vahdani, M., & Mohammadi Mehr, J. (2024). The Relationship Between Integrated Financial Reporting and Profit Forecast Bias and Stock Price Informativeness. *Financial Accounting and Auditing Research*, 16(1), 79EP - 103.
- Vatanparast, M., Ebrahimi, M., Rezaeifarzin, & Mohammadi Nodeh, F. (2021). Factors Influencing Tax Auditors' Bias in Professional Judgments. *Accounting and Auditing Reviews*, 28(2), 181-205.
- YaghobNejad, A., Samadi, L. M., & Poorali, M. (2022). Evaluating the Effect of Auditors' Individual Psychological Bias and Personality Dimensions on Audit Quality. <https://www.sid.ir/paper/416256/en>
- Zaraeian, H., & Hejazi, M. (2023). Presenting a Tax Audit Risk Model in the Comprehensive Tax Plan Using a Combined ISM-ANP Approach. *Empirical Accounting Research*, 13(1), 61-80.